

## ARTICLES

Il mito normanno nella cultura artistica della Sicilia degli Asburgo: costruzione identitaria e rappresentazione del potere. Maurizio Vesco

Nobleses i Generalitat: la classe dirigent i l'exercici del poder des de les institucions (segles XVI-XVII). Miquel Pérez Latre

Monos, gatos y ratas: una poética de la alteridad plasmada en azulejos. Céline Ventura Teixeira

La glorification de la France dans la guerre de Hollande : le projet de la Galerie des Glaces et ses impasses. Emmanuel Faure-Carricaburu

Vascos y montañeses: arte, poder e identidades nacionales en el virreinato de Nueva España. Julio J. Polo Sánchez

Barcelona i la Guerra de Successió: de les imatges coetànies al relat historicista. Agustí Alcoberro

«El pasado (no) es un país extranjero». La personificación de Barcelona y la Monarquía Ilustrada. Carlos Reyero

Algunas noticias sobre tres contactos en Italia de Francisco de Goya: Timoteo Martínez, Bartolomeo Puigvert y Luis Martínez de Beltrán. Raquel Gallego

## APORTACIONES BREUS

Viajes mediterráneos de mármoles italianos: sobre la procedencia de la llamada Fuente de Apolo en Aranjuez. Fernando Loffredo

## PUBLICACIONES

*L'image de l'Autre. Noirs, Juifs, Musulmans et «Gitans» dans l'art occidental des Temps modernes*, Victor I. Stoichita. Pol Capdevila

*Reflexiones de un hispanista a la sombra de Velázquez*, Jonathan Brown. Eduard Cairo

# Acta | Artis

## Estudis d'Art Modern

## PUBLICACIONES D'ACAF/ART

*Bramante en Roma. Roma en España. Un juego de espejos en la temprana Edad Moderna*, Ximo Company, Borja Franco i Iván Rega (eds.). Juan Miguel Muñoz Corbalán

*Noblesa obliga. L'art de la casa a Barcelona (1730-1760)*, Rosa M. Creixell Cabeza. Francesc Fontbona

## ARXIU

El IV Centenari del naixement de Miquel Àngel

A mayor gloria de Miguel Ángel: la celebración del IV Centenario de su nacimiento. Eva March

*Memoria sobre las fiestas que se celebraron en Florencia con motivo del Cuarto Centenario del nacimiento de Miguel-Ángel Buonarroti y apuntes acerca del estado de la enseñanza artística en Italia*, Claudi Lorenzale. Edició facsímil

## RESSENYES

## EXPOSICIONS

*Giorgio Vasari e l'Allegoria della Paziienza*. Carmelo Occhipinti

*El Greco. La mirada de Rusiñol*. Sergio Fuentes Milà

# Acta | Artis

Estudis d'Art Modern

2015

Núm. 3

**ACAF-ART**  
LLIBRES

ACTA/ARTIS. ESTUDIS D'ART MODERN  
Publicació anual del projecte i grup d'investigació ACAF/ART – GEAM  
2015  
Núm. 3

ACAF/ART – GEAM  
Universitat de Barcelona  
Facultat de Geografia i Història  
Montalegre, 6-8  
08001 Barcelona  
<http://www.acafart.org/publicacions>  
[actaartis@acafart.org](mailto:actaartis@acafart.org)

Edicions de la Universitat de Barcelona  
Adolf Florensa, s/n, 08028 Barcelona  
Tel.: 934 035 430 – Fax: 934 035 531  
[www.publicacions.ub.edu](http://www.publicacions.ub.edu)  
[comercial.edicions@ub.edu](mailto:comercial.edicions@ub.edu)

ISSN 2339-7691  
DL B-26.670-2013

© Dels textos i les fotografies, els seus autors (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Barcelona, pàgs. 78, 79, 80, 82 i 83; Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, pàgs. 164 i 170).

# Acta | Artis

Estudis d'Art Modern

## DIRECTOR

JOAN SUREDA, ACAF/ART,  
Catedràtic d'Història de l'Art,  
Universitat de Barcelona

## COORDINADORA GENERAL I DEL CONSELL CIENTÍFIC

CARME NARVÁEZ, ACAF/ART,  
Professora agregada d'Història de l'Art,  
Universitat de Barcelona

## COORDINADORA DEL CONSELL DE REDACCIÓ I DE PLANIFICACIÓ

EVA MARCH, ACAF/ART,  
Professora agregada d'Història de l'Art,  
Universitat Pompeu Fabra, Barcelona

## COORDINADORA DE L'AVALUACIÓ D'EXPERTS – PEER REVIEW

ROSA M. CREIXELL, ACAF/ART,  
Professora agregada d'Història de l'Art,  
Universitat de Barcelona

## CONSELL CIENTÍFIC

ALESSANDRO BALLARIN, Professore emerito,  
Università degli Studi di Padova

ANTHONY J. CASCARDI, Professor of Comparative  
Literature, Rhetoric, and Spanish. Director  
of the Townsend Center for the Humanities,  
University of California, Berkeley

MARGARET E. CONNORS MCQUADE, Assistant  
Director Curator of Decorative Arts,  
The Hispanic Society of America, Nova York

FERNANDO R. DE LA FLOR, Catedràtic  
de Literatura Española, Universidad  
de Salamanca

JOSEPH LEO KOERNER, Victor S. Thomas  
Professor of the History of Art and Architecture,  
Harvard University, Cambridge, Massachusetts

GINEVRA MARIANI, Direttore Calcoteca Istituto  
Nazionale per la Grafica, Roma

KEITH MOXEY, Barbara Novak Professor  
and Chair of Art History at Barnard College,  
Columbia University, Nova York

ROSA NAVARRO, Catedràtica de Literatura  
Espanyola, Universitat de Barcelona

ALESSANDRO NOVA, ACAF/ART, Direttore  
Kunsthistorisches Institut in Florenz –  
Max-Planck-Institut

ANTONIO PAOLUCCI, Direttore dei Musei Vaticani

GIOVANNI ROMANO, Professore emerito,  
Università di Torino

SERGIO ROSSI, ACAF/ART, Professore ordinario  
di Storia dell'Arte, Università di Roma  
La Sapienza

VICTOR STOICHITA, Chaire d'Histoire de l'Art  
Moderne et Contemporain, Université  
de Fribourg

ROSSELLA VODRET, Ex Soprintendente  
Speciale per il Patrimonio Storico Artistico  
ed Etnoantropologico e per il Polo Museale  
della Città di Roma

CHRISTOPHER WOOD, Professor of History of Art,  
Yale University, New Haven, Connecticut

## CONSELL EDITORIAL

FERNANDO ANTÓNIO BAPTISTA PEREIRA,  
Professor associado da Faculdade de Belas Artes,  
Universidade de Lisboa

ALICIA CÁMARA, Catedrática de Historia del Arte,  
Universidad Nacional de Educación a Distancia

MARIÀ CARBONELL, Catedràtic d'Història  
de l'Art, Universitat Autònoma de Barcelona

ROCÍO CARANDE, Catedrática de Filología Latina,  
Universidad de Sevilla

XIMO COMPANYY, Catedràtic d'Història de l'Art,  
Universitat de Lleida

RAFAEL GARCÍA MAHÍQUES, Professor titular  
d'Història de l'Art, Universitat de València

LAURA GARCÍA, ACAF/ART, Professora associada  
d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona

EMMA LIAÑO, Catedrática d'Història de l'Art,  
Universitat Rovira i Virgili, Tarragona

JUAN MARÍA MONTIJANO, Profesor titular  
de Historia del Arte, Universidad de Málaga

LAUREÀ PAGAROLAS, Director tècnic de l'Arxiu  
Històric de Protocols de Barcelona

SOFÍA RODRÍGUEZ-BERNÍS, Directora del Museo  
Nacional de Artes Decorativas, Madrid

ANTONI SIMON, Catedràtic d'Història Moderna,  
Universitat Autònoma de Barcelona

DIEGO SUÁREZ, Catedrático de Historia del Arte,  
Universidad Complutense, Madrid

ROSA MARIA SUBIRANA REBULL, ACAF/ART,  
Professora titular d'Història de l'Art, Universitat  
de Barcelona

JOAN RAMON TRIADÓ, ACAF/ART, Professor titular  
d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona

ISABEL VALVERDE, Professora titular d'Història  
de l'Art, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona

## HAN COL·LABORAT EN AQUEST NÚMERO

AGUSTÍ ALCOBERRO  
Universitat de Barcelona  
alcoberro@ub.edu

EDUARD CAIROL  
Universitat Pompeu Fabra, Barcelona  
eduard.cairol@upf.edu

POL CAPDEVILA  
Universitat Pompeu Fabra, Barcelona  
pol.capdevila@upf.edu

EMMANUEL FAURE-CARRICABURU  
Université Paris VIII  
emmfaure@free.fr

FRANCESC FONTBONA  
Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts  
de Sant Jordi, Barcelona  
francesc@francescfontbona.cat

SERGIO FUENTES MILÀ  
Universitat de Barcelona  
sfuentesmila@ub.edu

RAQUEL GALLEGO  
ACAF/ART, Roma  
raquelgallego@yahoo.es

FERNANDO LOFFREDO  
Stony Brook University, Nova York  
fernando.loffredo@stonybrook.edu

EVA MARCH  
Universitat Pompeu Fabra, Barcelona  
eva.march@upf.edu

JUAN MIGUEL MUÑOZ CORBALÁN  
Universitat de Barcelona  
juanmiguelmunoz.corbalan@ub.edu

CARMELO OCCHIPINTI  
Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»  
cchcm100@uniroma2.it

MIQUEL PÉREZ LATRE  
Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat  
del Vallès, Barcelona  
miquelperez@gencat.cat

JULIO J. POLO SÁNCHEZ  
Universidad de Cantabria, Santander  
julio.polo@unican.es

CARLOS REYERO  
Universidad Autónoma de Madrid  
carlos.reyero@uam.es

CÉLINE VENTURA TEIXEIRA  
Université Paris-Sorbonne  
celine.ventura.teixeira@gmail.com

MAURIZIO VESCO  
Università degli Studi di Palermo  
maurizio.vesco@unipa.it

Jonathan Brown

*Reflexiones de un hispanista a la sombra de Velázquez*217 pàgs. Madrid:  
Abada Museo Nacional  
del Prado, 2015  
ISBN 978-84-8480-303-4

EDUARD CAIROL

A finals dels anys vint, assegut a la terrassa d'un cafè de París, l'escriptor alemany Walter Benjamin –obstinat a dinamitar sistemàticament totes i cadascuna de les convencions literàries o de gènere– va concebre un estrany dispositiu per tal d'organitzar la seva pròpia autobiografia. Benjamin va imaginar una mena de mapa en què les relacions d'amor, amistat o professionals que havia tingut al llarg de la seva vida quedaven registrades en forma de línies de diferents colors que apareixien, reapareixien o desapareixien definitivament del paper i formaven un estrany i capriciós garbuix que traduïa en termes espacials una seqüència cronològica. A més d'aquesta, són moltes i molt diverses les estratègies que han estat utilitzades per escriptors i memorialistes per tal de reconstruir la pròpia existència, tot cercant una major fidelitat, amenitat o originalitat, i hi ha departaments universitaris en què aquestes estratègies són catalogades i estudiades amb rigor científic des de fa anys.

El darrer llibre del prestigiós hispanista nord-americà Jonathan Brown (Springfield, Massachusetts, 1939) s'afegeix a aquest possible catàleg de formes autobiogràfiques gràcies a la utilització d'una estratègia molt simple i alhora molt adequada al perfil d'un erudit: la reunió –ben bé com si es tractés de les perles d'un collaret– d'una sèrie d'articles monogràfics (que van des d'una revisió de la historiografia de l'art espanyola en temps de Franco fins a una ponderada consideració de les relacions entre l'art barroc hispanoamericà i el de la metròpoli, tot passant per sengles estudis sobre els obradors de Ribera i d'El Greco, l'art a les corts espanyoles dels Habsburg i el conjunt de la trajectòria de Velázquez) a través dels quals s'endevinen com a contrallum, insinuades amb elegància i discreció, les principals etapes de la brillant carrera professional de Brown, consagrada des dels seus inicis a l'art hispànic, però animat per una rica varietat d'interessos temàtics.

L'origen de la sèrie de textos que, com un fris, van desplegant una visió panoràmica dels variats interessos de l'autor es troba en la invitació feta l'any 2012 a Brown –catedràtic de la Universitat de Princeton– per ocupar la Càtedra del Museo del Prado, invitació que comportava entre altres coses la preparació d'un cicle de conferències sobre art espanyol. Dictades entre els mesos de maig i octubre d'aquell mateix any, les sis conferències, organitzades des d'un primer moment al voltant del *leitmotiv* de l'autobiografia, cons-

titueixen –convenientment revisades i enriquides amb les habituals introduccions, conclusions, índexs onomàstics, etc.– el gruix del volum. Alguna cosa de l'oralitat original s'ha conservat intacta en el text, que posseeix una fluïdesa i una diafanitat d'altra banda molt pròpies de l'estil de pensament i d'escriptura anglosaxó, enemic de la subordinació i de l'ornamentació de les frases i impregnat d'una mena de *common sense* que el fa perfectament assequible a tots els públics. Però resultaria injust no destacar en aquest sentit la labor de traducció (les sis conferències van ser redactades i dictades en anglès), que cal si més no destacar en tant que és digna de l'original. Aquesta mateixa combinació d'higiene mental i ponderació –que ens fa pensar en un campus de gespa humida on els pardals es passen entremig d'estudiants togats amb un feix de llibres sota el braç– impregna també d'alguna manera els episodis més clarament autobiogràfics del llibre i suscita una certa enveja per part del lector llatí: des de la llar familiar on uns pares filantrops, cultes i ben relacionats colleccionen art contemporani (Brown confessa haver-se criat ni més ni menys que entre obres de... Duchamp!) fins a l'ambient universitari nord-americà, proveït de recursos gràcies al mecenatge empresarial, on el veritable talent progressa ràpidament i sense obstacles i les vocacions sorgeixen i es realitzen a mitjà termini d'una manera raonablement feliç.

La resta de capítols que succeeixen les pàgines inicials presenten un interès potser més especialitzat, però sempre gran. És el cas del dedicat per l'autor al seu descobriment dels cercles acadèmics espanyols dels anys seixanta, episodi històric que en realitat proporciona l'ocasió per a tota una reflexió metodològica que contraposa la historiografia positiva de l'art (aquella que tots hem detestat, a base d'evidències materials, datacions rigoroses, perioditzacions inflexibles, etc.), practicada pels autors espanyols a partir dels pioners alemanys de l'especialitat, i un mètode més flexible, interdisciplinari i creatiu, vagament inspirat per la iconologia de Panofsky (exiliat precisament a Princeton), que interpreta les imatges artístiques en relació amb documents de tota índole, sobretot literaris. Aquest tarannà obert, flexible i transversal caracteritza al capdavant l'exercici de la disciplina que ens proposa Jonathan Brown.

Així, per exemple, quan –sense cap estridència retòrica, però amb una naturalitat molt persuasiva– estableix paral·lelismes entre passat i present, per fer-nos veure que la producció industrial d'obres a La Factoria de Warhol o per l'equip actual de Jeff Koons ja era practicada en temps del barroc als obradors de Rubens, El Greco o Ribera, i fins i tot amb les mateixes finalitats lucratives i promocionals que tant ens escandalitzen en els nostres dies; o, més precisament, de quina manera l'estratègia empresarial pròpia d'aquests obradors dirigits per autèntiques celebritats artístiques com ara les citades més amunt constitueix una prefiguració del contemporani *look, logo, knock off* (imatge, logotip, competència) de les corporacions multinacionals més agressives d'avui en dia. Des d'aquesta perspectiva alhora escèptica i impregnada de sentit comú –insistim, tan genuïnament anglosaxona–, Brown aborda també en els capítols centrals del volum, amb la distància suficient, les figures cabdals d'El Greco i Diego Velázquez, susceptibles per la seva indubtable magnitud de paralitzar el talent de qualsevol historiador. D'acord

amb aquestes premisses, Brown s'allunya, per exemple, de qualsevol interpretació en clau mística de la pintura d'El Greco –un tòpic forjat per la primera monografia moderna de Cossío i alimentat per una pseudoideologia nacionalista espanyola, i avui sobradament rebut– per accentuar, en el sentit que ja hem vist, aspectes de la producció del pintor cretenc relacionats amb la seva voluntat estratègica de crear-se un estil propi i clarament identificable, de seguir una moda més o menys avantguardista i de satisfer les demandes d'una determinada clientela.

En la mateixa línia, l'autor es desmarca també de les gairebé infinites interpretacions de caire filosòficoliterari de *Las Meninas*, inaugurades en aquest cas per Michel Foucault, per abordar el cèlebre quadre en una clau entre biogràfica i sociològica. Així, per a Brown, l'obra més famosa de Velázquez no pot ser deslligada de la seva pròpia autoafirmació com a pintor de la cort que ha assolit el més alt reconeixement professional possible (la Creu de Santiago) i que, alhora que s'enorgulleix dels seus privilegis, ret un homenatge ple de gratitud a la família reial espanyola (en la persona dels monarques). Al mateix temps, però, és aquesta actitud oberta de què hem parlat la que planteja al final del llibre una deriva no exempta de controvèrsia. En efecte, les últimes pàgines del text estan dedicades a l'art dels segles XVI i XVII a la Nova Espanya, presentades com un cas incipient de «globalització».

S'amplien així considerablement els horitzons de Brown com a historiador. A la vegada, però, l'objecte de la seva recerca perd nitidesa i determinació. A partir d'ara, abraçarà

també l'art de les províncies americanes? I quines? Només aquell art directament inspirat en els models de la metròpolis o també aquelles altres manifestacions artístiques amb un clar regust indígena? I aquestes manifestacions, mereixen ja ser considerades «art espanyol» i, per tant, matèria natural d'estudi per a un «hispanista»? Fins on un especialista que es defineix per la nacionalitat de la cultura estudiada pot aproximar-se a fenòmens d'hibridació i mestissatge amb una altra cultura sense «desnaturalitzar-se»? En definitiva, a partir del moment històric en què aquestes situacions de «globalització» de l'art i la cultura esdevenen més i més profundes i freqüents, quin sentit té professar la vinculació a una cultura específica com a objecte d'estudi acadèmic?

Walter Benjamin lamentaria anys més tard d'aquella tarda a París l'arribada imprevista d'un conegut i la consegüent distracció, que li va fer perdre per sempre el rastre dels papers on havia esbossat el seu original projecte d'autobiografia. En un arriscat exercici d'anticipació, un experimenta també la temptació de preguntar-se si en un món universalment globalitzat seguiran tenint sentit durant gaire temps vocacions i carreres com la de Brown, i si –posem per cas– d'aquí a cent o a cent cinquanta anys serà possible encara delectar-se tot reconstruint –a través de la seva elegant, ponderada, il·luminadora autobiografia– la trajectòria exemplar i envejable d'un «hispanista». Potser ni Benjamin mateix no seria capaç de respondre, malgrat la seva indubtable capacitat de reconèixer en els signes del present la prefiguració d'una futura evolució!